

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁRSKA DIPLOMOVÁ PRÁCA

Spoločenská situácia japonských detí v období Edo

The Social Standing of Japanese Children in the Edo Period

OLOMOUC 2022 Ľubica Panáčková

Vedúci diplomovej práce:

doc. Mgr. Ivona Barešová, Ph.D.

Čestné vyhlásenie

Prehlasujem, že som bakalársku diplomovú prácu vypracovala samostatne pod odborným dohľadom vedúceho práce a uviedla všetky použité pramene a literatúru.

V Olomouci dňa:

.....

Ľubica Panáčková

Anotácia

Cieľom tejto práce je preskúmať spoločenskú situáciu detí v Japonsku v období Edo, teda medzi rokmi 1600 a 1868. Predmetom skúmania sú deti, ktoré ich rodičia chceli a plánovali a tiež deti, ktoré boli počaté nechcene. Táto práca popisuje rozličné aspekty života chcených detí v odlišných spoločenských vrstvách. Konkrétne ide o rituály, výchovu a vzdelávanie detí. V práci je ďalej skúmané vnímanie dieťaťa japonskou spoločnosťou a taktiež praktiky, ktoré využívali rodiny v prípadoch, keď sa o svoje dieťa starať nechceli. Bližšie skúmané sú hlavne praktiky *mabiki*, umelo vyvolané potraty a predaj detí. Táto práca je založená na štúdiu odborných článkov a kníh, ktorých informácie slúžia ako hlavné zdroje.

Kľúčové slová: deti, obdobie Edo, Japonsko, *mabiki*, výchova

Počet strán: 36

Počet znakov (vrátane medzier): 58 906

Počet titulov použitej literatúry: 31

Pod'akovanie

Rada by som sa pod'akovala vedúcej mojej bakalárskej práce doc. Mgr. Ivone Barešovej, Ph.D. za jej odborné vedenie, trpezlivosť a cenné rady pri vypracovávaní tejto práce.

Obsah

Edičná poznámka.....	6
Úvod	7
1. Koncept života v japonskej spoločnosti.....	10
2. Nechcené deti.....	12
2.1 Mabiki.....	14
2.2 Umelo vyvolané potraty.....	16
2.3 Predaj detí.....	17
3 Chcené deti.....	19
3.1 Rituály v živote dieťaťa.....	19
3.2 Výchova.....	22
3.3 Vzdelávanie.....	25
Záver	30
Resumé v anglickom jazyku.....	32
Zoznam literatúry	33

Edičná poznámka

Všetky japonské termíny sú v práci uvedené v českej transkripcii kurzívou na základe publikácie Barešovej a Dytrtovej (2014). Ustálené japonské výrazy v slovenčine nie sú písané kurzívou. Japonské mená v texte sú uvedené v poradí priezvisko a meno. Práca sa riadi podľa citačnej normy ČSN ISO 690:2011 a na citovanie bol použitý harvardský štýl.

Úvod

Obdobie Edo (1600–1868) je jedným z historicky a kultúrne najdôležitejších období Japonska. Po dlhotrvajúcich bojoch predchádzajúcich storočí bolo Japonsko v tomto období zjednotené a vlády nad územím sa ujala spoločenská vrstva samurajov na čele s šógunom z rodu Tokugawa. Napriek tomu, že všetka moc bola sústredená v rukách šóguna, správa krajiny fungovala na princípe prísne kontrolovaných, ale relatívne autonómnych kniežatstiev (Reischauer a Craig 2006, s. 82). V tomto období bola taktiež zavedená izolácia krajiny, teda prerušenie stykov s inými krajinami, vďaka ktorej zavládol až na 250 rokov mier a mohla tak rásť ekonomika a vyvíjať sa industrializácia a urbanizácia v krajine. Aby vojenská vláda zaistila politickú stabilitu v krajine a predišla spoločenským zmenám, ktoré by ju mohli ohroziť, bola spoločnosť rozdelená na štyri spoločenské triedy tzv. systémom *ši nó kó šó*. Tento systém vytvoril v spoločnosti hierarchiu, na vrchu ktorej boli samurajovia. Po nich nasledovali roľníci, ktorí boli dôležití pre zabezpečenie dostatku potravín, ďalší boli remeselníci ako výrobcovia predmetov každodennej potreby a na spodku hierarchie stáli obchodníci, ktorých spoločenský prínos bol najnižší. Avšak treba podotknúť, že táto hierarchia bola z väčšej časti len teoretická, pretože mnohí obchodníci vlastnili značné bohatstvo a naopak roľníci bývali spravidla chudobní. V priebehu obdobia Edo sa tiež tieto sociálne štruktúry trochu uvoľnili a miešanie jednotlivých spoločenských vrstiev nebolo nemožné. Hlavným rozdelením, ktoré sa v skutočnosti dodržiavalo bolo rozdelenie samurajov od obyčajných ľudí (Henshall 2012, s. 56). Nad touto hierarchiou stáli ešte šógun, kniežatá a ich vazali. Mimo celého systému štyroch vrstiev existovala aj skupina dvorskej šľachty a budhistických a šintó mníchov. Na úplnom dne spoločnosti stáli vyvrheli známi pod názvom *eta* alebo *hinin*. Táto skupina ľudí zahŕňala zločincov a bezdomovcov, ale aj ľudí, ktorých povolanie malo niečo spoločné s krvou či smrťou a boli teda považovaní za nečistých (Reischauer a Craig 2006, s. 88–90).

Základnou spoločenskou jednotkou v období Edo bol model rodiny *ie*. Toto usporiadanie však nemôže byť chápané v kontexte našich západných rodín. *Ie* bolo usporiadanie ľudí, z čoho niektorí mohli byť bez pokrvného príbuzenstva, ktoré pre svojich členov zastávalo rozličné sociálne funkcie, ako napríklad rodinnú, ekonomickú, politickú, ale aj duchovnú (Shimizu 1987, s. S85). Každé *ie* vlastnilo nejaký majetok, ktorý zvyčajne zahŕňal dom, pozemok, polia či záhrady a ktorý mohli spravovať iba členovia daného *ie*. Každá dedina potom pozostávala z majetkov a vlastníctiev

rozličných *ie* a ľudia sa mohli zapájať do politiky danej dediny iba ako zástupcovia nejakého *ie*. Jednotlivec bol charakterizovaný svojim *ie* a nie naopak (Shimizu 1987, s. S86). Na čele každého *ie* bol manželský pár, teda presnejšie muž, ktorý spravoval rodinný majetok a mal záväzky aj práva voči ostatným členom *ie* (Ronald a Alexy 2010, s. 1). Tento manželský pár reprezentoval dané *ie* v komunite a jeho hlavnou úlohou bolo zabezpečiť pokračovanie rodu zaobstaraním nového následníka. Taktiež bolo neskôr potrebné nájsť tomuto následníkovi vhodného partnera. Následne sa následník aj so svojim partnerom stal novou hlavou rodu a systém sa opakoval. Ostatné deti, ktoré hlavný manželský pár splodil, slúžili ako náhradníci v prípade, že by sa následníkovi niečo stalo. V opačnom prípade museli zo svojho rodného *ie* po dovŕšení dospelosti odísť do iného *ie*. Deti mohli odísť zo svojho *ie* tromi spôsobmi – manželstvom, adopciou alebo založením vedľajšej vetvy tohto *ie* (Shimizu 1987, s. S86, S87). V tejto dobe prikladala spoločnosť veľký význam aj duchovnej stránke života prameniacej najmä z budhizmu a šintó, ale aj neo-konfucianizmu. Tieto v značnej miere ovplyvňovali myslenie a názory spoločnosti, ktoré v kontexte tejto práce zase ovplyvňovalo rôzne stránky života detí.

Téme japonských detí sa v minulosti venovalo mnoho autorov. Najviac štúdií sa zameriava na životný štýl a rozličné aspekty zdravia a zdravotných problémov detí v modernej dobe, ako napríklad Tominaga, Kurata, Chen et al. (1995), Makita (1968) alebo Murata (2000). Prác zameriavajúcich sa výhradne na životy japonských detí v starších historických obdobiach je menej. Častým predmetom skúmania takýchto prác sú prvopočiatky života japonských detí s hlavným dôrazom na duchovnú stránku a význam tehotenstva, narodenia, ale aj smrti dieťaťa. Lafleur (2020) napríklad skúmal pôrody a potraty v súvislosti s budhizmom v Japonsku, Eng a Smith (1976) zase sledovali pôrodnosť na záznamoch malej dediny z 18. storočia. Saeki (2017) popisuje praktiky obmedzujúce počet detí v rodine a vysvetľuje ich dôvody. Rovnako aj Drixler (2013) sa v svojej práci zameriava na fenomén zabíjania novorodencov a jeho dôvody a dôsledky. O živote detí vo feudálnom Japonsku sa v svojej práci zmieňuje napríklad Frédéric (2010) a Deal (2005). Higgins (2011) zase sleduje zásady výchovy japonských detí naprieč históriou. Práce ako Das (2019) či Hmeljak Sangawa (2017) sa zameriavajú na vzdelávanie v období Edo.

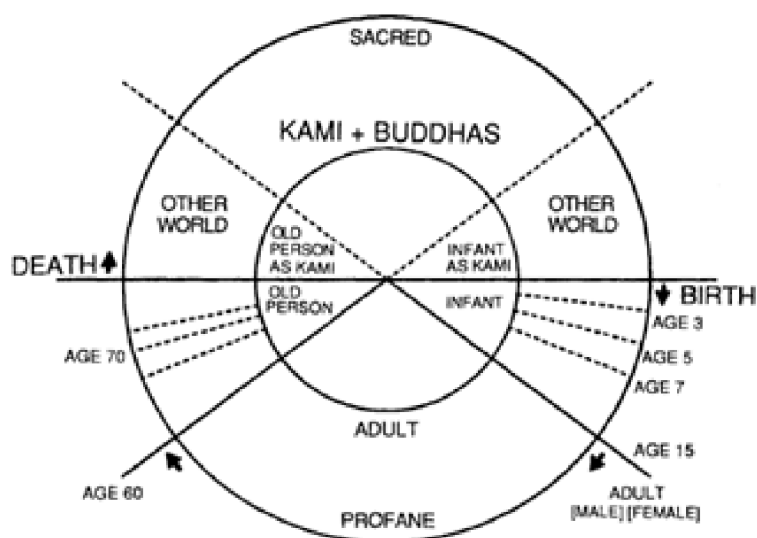
Cieľom tejto bakalárskej práce je popísať spoločenskú situáciu, život a vnímanie japonských detí v období Edo a zistiť, aké bolo postavenie detí v rámci rodiny a ako bolo s nimi zaobchádzané. Táto práca sa skladá z troch hlavných častí. Prvá kapitola

načrtáva základné ponímanie konceptov života a smrti v japonskej spoločnosti s dôrazom na vnímanie detí. Druhá kapitola sa zameriava na spôsoby limitovania počtu detí v japonských rodinách a rozoberá dôvody týchto úkonov. V tretej kapitole sú popísané rozličné aspekty života japonských detí so zameraním na rituály, výchovu a vzdelanie.

1. Koncept života v japonskej spoločnosti

Počas svojho života si každý človek na základe rozličných podnetov formuje určité hodnoty a názory, ktoré potom vyznáva a riadi sa nimi. Či už je to vplyvom vzdelania, rodičov, životných skúseností alebo svojho okolia, všetky tieto podnety aktívne pomáhajú tvoriť duchovnú stránku osobnosti človeka. Avšak neovplyvniteľným základom, z ktorého sa všetky tieto podnety formujú, je kultúra, do ktorej sa jednotlivci narodí. Každá kultúra sa skladá z nespočetného množstva rôznych prvkov, pomocou ktorých sa jednotlivé komunity od seba odlišujú. Neodmysliteľnou súčasťou každej komunity sú aj morálne hodnoty. V našom svete existuje mnoho otázok, ktorých riešenie sa nedá jednoznačne definovať ako dobré alebo zlé. Keď človek na takéto otázky narazí, odpovedá na ne na základe hodnôt, ktorým ho naučila jeho kultúra. Každá kultúra sa však riadi odlišným morálnym kódexom, a preto je často veľkým problémom porozumieť zvyklostiam inej kultúry. Takýto problém je možné pozorovať aj pri pohľade na japonskú spoločnosť v období Edo z hľadiska dnešného Európana.

V období Edo bol v Japonsku život človeka vnímaný zásadne odlišne ako je teraz bežné. Na rozdiel od našej západnej kultúry, kde život človeka začína počatím a končí posledným vydýchnutím, v Japonsku neboli narodenie a smrť časovo vymedzené presnými bodmi, ale naopak boli skôr vnímané ako dlhotrvajúce procesy (Lafleur 2020, s. 34). Dá sa povedať, že „narodiť sa“ znamenalo z duchovného hľadiska „postupne sa zhmotniť“ do ľudského života.

Obr. 1 Japonské vnímanie narodenia, života a smrti (prevzaté z Lafleur 2020, s. 35)

Ako je vidieť aj na schéme (Kuroda, 1986, cit. podľa Lafleur 2020, s. 35), v tejto dobe sa verilo, že od počatia až do pôrodu obývajú nenarodené deti iný duchovný svet ako ľudia. Až počas tehotenstva a najmä po narodení začalo puto detí k ľudskému svetu silnieť a postupne opúšťali svet duchov. Plnohodnotným človekom sa dieťa stalo až po dovŕšení dospelosti v pätnástom roku života. Právo nazývať sa človekom bolo preto privilegiom, ktoré si každý jednotlivec musel postupne získať, udržiavať, a dokonca oň mohol nesprávnym konaním prísť. Človek, ktorý nemal v očiach spoločnosti titul človeka bol považovaný za bytosť podobnú zvieratú, a podľa toho s ním bolo aj zaobchádzané (Drixler 2013, s. 48). K tomu, aby sa novonarodené deti stali dospelými, plnohodnotnými ľuďmi im dopomáhali aj rôzne rituály, ktoré bolo nutné vykonávať pri dôležitých udalostiach v živote dieťaťa, ako napríklad prvé kúpanie, prvé obliekanie, ale aj dovŕšenie veku troch, piatich či siedmich rokov. (Lafleur 2020, s. 35). Podobne ako pri narodení, aj smrť človeka bola dlhodobým procesom, ktorý sa začínal približne v 60 rokoch života. Takýmto ľuďom prestávalo postupne záležať na svetských problémoch, boli vťahovaní do sveta duchov a ich myšlienky a činy boli často považované za nadľudské. Senilita, zabudlivosť či nesúvislosť myšlienkových procesov boli dôkazmi o tom, že duša tohto človeka odchádza do duchovného sveta (Tamtiež, s. 34). Pochopenie týchto základných princípov vnímania života v japonskej kultúre je nevyhnutné pre pochopenie niektorých násilných praktík, ktoré boli v tejto dobe bežnou súčasťou spoločenského života, a ktoré na prvý pohľad vykresľujú japonských rodičov ako krutých a bezcitných vrahov.

Vnímanie nenarodených detí ako tvorov duchovne napojených na iný svet ako ľudský teda znamenalo, že im neboli uznané rovnaké práva ako ľuďom a neboli ani za skutočných ľudí považované. Podľa japonskej štúdie z 18. a 19. storočia, až v piatom mesiaci tehotenstva začalo byť dieťa nazývané ako „plod“ či „dieťa“, pretože dovtedy bolo nazývané len ako „vec bez ľudského tvaru“ (Drixler 2013, s. 52). Taktiež v lekárskejších náčrtoch vývoja tehotenstva z tohto obdobia bol fétus kreslený s ľudskými črtami až po piatom mesiaci. Z týchto dôvodov bola aj ich smrť vnímaná úplne inak. Ak takéto dieťa zahynulo, či už prirodzene alebo násilným spôsobom, verilo sa, že jeho duša nezostala na tomto svete, ale vrátila sa do sveta duchov. Ľudia v tejto dobe verili, že ak dieťa zomrie ešte pred pôrodom alebo tesne po pôrode, kedy je ešte pevne naviazané na duchovný svet a má k nemu veľmi blízko, môže sa do neho ľahko vrátiť (Lafleur 2020, s. 37). Aj keby takéto duša z nejakého dôvodu odmietla návrat a zostala

by v ľudskom svete, nebolo možné, aby napáchala akékoľvek závažné škody žijúcim osobám, pretože jej napojenie na ľudský svet bolo ešte príliš slabé (Drixler 2013, s. 49).

Avšak ako bolo spomínané, ani po pôrode nebolo dieťa z duchovnej stránky plne prítomné či napojené na ľudský svet. V tomto bode mali preto rodičia možnosť rozhodnúť sa, či dané dieťa prijmu alebo nie. Ak sa rozhodli, že dieťa z akéhokoľvek dôvodu nechcú, nebolo ukončenie jeho života považované za zabitie. Dokazuje to aj jeden z najstarších názvov pre tento úkon, a to *kogaeši*, čo označuje navrátenie dieťaťa do sveta duchov (Drixler 2013, s. 50). Deťom, ktoré zomreli pred alebo tesne po pôrode, nebolo teda ani zvykom usporadúvať pohreb. Najčastejšie boli ich telá hodené do rieky alebo ich rodina pochovala pod podlahu svojho domu. (Bodart-Bailey 2006, s. 139) Duši zomrelých batoliat sa ľudia báli o niečo viac ako novorodencov, preto takéto deti mávali pohreb, i keď len malý. Podľa výnosu šóguna Tokugawa Cunajošiho z roku 1684 bolo povinné po úmrtí dieťaťa mladšieho ako sedem rokov zdržiavať sa po dobu troch dní akýchkoľvek pôžitkov, avšak bez povinnosti držania smútku (Drixler 2013, s. 54). Taktiež ani opustené deti nevyvolávali súcit u okoloidúcich, ktorí ich bez najmenej výčitky svedomia nechali zomrieť na okrajoch ciest, tak ako to dokazuje aj záznam známeho básnika Macuo Bašóa, ktorý popisuje stretnutie s opusteným dieťaťom. Tento básnik daroval dieťaťu trochu jedla, ale potom pokračoval vo svojej ceste napriek tomu, že vedel, že dieťa neprežije mrazivú noc (Bodart-Bailey 2006, s. 137). Takéto záznamy sú dôkazom o tom, ako odlišne bolo vnímané úmrtie dieťaťa v japonskej spoločnosti a tiež ako hlboko bola zakorenená viera v duchovný svet a čo všetko ovplyvňovala.

2. Nechcené deti

To, že deti sú dar, považujeme v dnešnej modernej spoločnosti za samozrejmosť. Avšak nie vždy a všade tomu tak bolo. Keď sa dieťa narodilo v Japonsku v období Edo, nemalo automaticky zaistenú bezpodmienečnú rodičovskú lásku, ba dokonca bolo častokrát nechcené a odmietnuté. Existuje mnoho dôvodov, prečo Japonci odopierali život svojim deťom. Niektoré sú čisto ideologické, iné sú založené na strachu z budúcnosti alebo cieľavedomom rozhodnutí a ďalšie sú zase dobovým spôsobom plánovania rodiny. Bežná rodina v tomto období pozostávala približne z piatich a na niektorých miestach až desiatich členov, pričom tento počet postupom obdobia Edo klesal až na dnes bežnú veľkosť štyroch členov (Hayami 1972, s. 239). Limitovanie počtu detí v rodine bol fenomén, ktorý bol hlboko zakorenený vo

vtedajšom spoločenskom presvedčení a celkovom nastavení spoločnosti. Mat' veľký počet detí nebolo považované za cnostné ani chvályhodné a prinášalo to skôr ťažkosti a hanbu. Jedným z vysvetlení tohto presvedčenia je, že v Japonsku považovali nekontrolované rozmnožovanie za príliš podobné zvieratám, a z tohto dôvodu tiež nevhodné pre bytosti s „privilegovaným“ titulom človeka. Ľudia, ktorí mali priveľa detí, boli v susedstve zosmiešňovaní a prirovnávaní k psom vychovávajúcim svoje početné vrhy šteniat (Drixler 2013, s. 59, 60). Dokonca aj bohatšie rodiny vychovávali zvyčajne len tri až štyri deti bez ohľadu na to, koľko ich bolo počatých (Saeki 2017, s. 21). Zdá sa, že v japonskej spoločnosti existovala akási stigma spojená s vychovávaním veľkého počtu detí, a preto sa rodiny snažili počet detí rôznymi spôsobmi limitovať.

Okrem hanby, ktorú vychovávanie viacerých detí prinášalo, mnohí rodičia sa tiež obávali, ako deti ovplyvnia ich ekonomický stav v budúcnosti. Jedným z najrozšírenejších a najčastejších vysvetlení nízkych počtov detí v rodine je chudoba. Už v prvých záznamoch o Japonsku sa uvádza, že japonskí rodičia radšej zabili svoje deti a spôsobili im tak kratšie utrpenie, ako keby boli nútené žiť v chudobe. Avšak z niektorých zdrojov zase vyplýva, že život v chudobe bol pre mnohých Japoncov prirodzeným faktom a nijako zvlášť neovplyvňoval ich schopnosť vychovať viacero detí (Drixler 2013, s. 70, 76). Toto tvrdenie podporuje aj spomínaný fakt, že bohatšie rodiny, ktoré netrpeli núdzou, tiež nevychovali veľké počty detí. Skutočné dôvody jednotlivcov zostanú navždy otázkou, pravdou však ostáva, že mnohé rodiny skutočne trpeli chudobou, a teda je to možný faktor, ktorý viedol rodičov k odmietnutiu svojich detí. Ďalším z dôvodov, prečo sa rodičia uchýľovali k deťovraždám, boli časté hladomory, ktoré v 18. storočí postihovali najmä východné Japonsko. Hlad dostával mnohých ľudí do zúfalých situácií a je isté, že mnohé deti zomreli pod rukami svojich rodičov práve z tohto dôvodu. Taktiež je pravdepodobné, že niektorí rodičia zabili svoje deti z obáv pred hladomorom, pretože ten v tomto období podľa odhadov postihol väčšinu obyvateľov Japonska aspoň raz za život (Tamtiež, s. 77, 78).

Okrem už spomínaných dôvodov, pre ktoré rodičia preferovali malý počet vybraných detí, predstavovalo početné potomstvo taktiež hrozbu pre rodinný rozpočet a ekonomický vývoj rodiny v budúcnosti. V roľníckych rodinách bol každý člen domácnosti dôležitý pre zachovanie ekonomickej stability a stáleho príjmu. Keď však žena otehotnela, stratila rodina na celé mesiace dôležitú pracovnú silu a spolu s narodením dieťaťa pribudol do domácnosti aj ďalší hladný krk, ktorý však žiadnym spôsobom na svoju obživu neprispieval. Naproti tomu ale bolo tiež v záujme rodičov

zabezpečiť prostredníctvom detí pokračovanie rodovej línie. Z týchto dôvodov bola na tento účel zvyčajne zvolená len jedna silná línia potomstva (Saeki 2017, s. 21).

Aj vplyvom spomínaných skutočností začal v Japonsku v tomto období prevažovať najmä v poľnohospodárskych a obchodníckych spoločnostiach už spomínaný model rodiny *ie*. Takáto rodina pozostávala najčastejšie z rodičovského páru a najstaršieho syna s manželkou a deťmi (Rebick a Takenaka 2006, s. 4). Tento model fungoval pre zabezpečenie rodu najlepšie, pretože na rozdiel od nukleárnej alebo širokej rodiny bol z dlhodobého hľadiska najudržateľnejší. Nukleárna rodina sa rýchlo rozpadla, pretože deti po dovŕšení dospelosti väčšinou odchádzali z domu. Naopak rozšírená rodina, v ktorej všetky deti zostávajú aj s partnermi v jednej domácnosti, sa po niekoľkých generáciách stala tak veľkou, že aj samotní členovia mali problém rozpoznávať príbuzenské vzťahy medzi sebou. Navyše takáto rodina musela zabezpečovať viaceré páry v jednej generácii, zatiaľ čo v rodine typu *ie* mohol žiť len jeden ženatý potomok, kým jeho súrodenci museli domácnosť opustiť (Drixler 2013, s. 62, 63). Budúcnosť rodiny teda výrazne závisela od najstaršieho syna, a preto si rodičia svojho následníka starostlivo vyberali. Ak sa však stalo, že rodina nemala žiadnych synov alebo ich synovia neboli dostatočne spôsobilí stať sa hlavou rodiny, bolo bežné, že si takáto rodina syna adoptovala ako manžela niektorej z ich dcér. V prípade, že rodina nemala ani dcéry, mohol byť syn adoptovaný aj samostatne. Z týchto postupov vyplýva, že pre rodinu bolo najdôležitejšie zabezpečiť pokračovanie rodu a na pokrvné príbuzenstvo nebol kladený prílišný dôraz (Rebick a Takenaka 2006, s. 5). Tento aspekt je ďalším vysvetlením, prečo nebolo pre japonskú rodinu potrebné mať veľa detí.

Ako bolo spomínané, deti v období Edo mali častokrát veľmi smutný a krutý osud. Či už to bolo tlakom spoločnosti, vinou chudoby a núdze alebo jednoducho cieľavedomým rozhodnutím rodičov, mnohé deti nedostali šancu dožiť sa dospelosti. V nasledujúcej kapitole budú predstavené praktiky, ktoré boli v Japonsku najčastejšie využívané na obmedzovanie počtu detí v rodine, a tým aj ovplyvňovanie celkovej pôrodnosti v období Edo.

2.1 *Mabiki*

Vzhľadom na japonské chápanie života a smrti, ktoré bolo popísané v predchádzajúcej kapitole, boli praktiky *mabiki*, teda zabíjanie novorodencov, najjednoduchším a najviac používaným spôsobom limitovania počtu detí v domácnosti.

Samotné slovo *mabiki* v preklade znamená „pretrhávať (napr. zeleninu)“ a vyjadruje, že rastlinky, ktoré rastú v dostatočnej vzdialenosti od seba, narastú silnejšie. Pri použití tohto konceptu na deti to znamená, že rodičia, ktorí majú menej detí, ich vychovávajú lepšie (Saeki 2017, s. 21). Samotný úkon bol vykonávaný bezprostredne po narodení dieťaťa, a to najčastejšie tak, že matka alebo iná prítomná osoba dieťa udusila. Pri tomto spôsobe sa nos a ústa novorodenca prekryli vlhkým papierom až kým sa dieťa neudusilo. Japonský papier bol oproti nášmu veľmi pevný a používal sa dokonca aj na výrobu dáždnikov, posuvných dverí či pršiplášťov. V prípade použitia násilnejšieho spôsobu bola hrud' dieťaťa jednoducho pritlačená kolenom k zemi. (Macfarlane 2002, s. 347, 348).

Mabiki bolo praktizované na jednej strane za účelom obmedzenia počtu detí v domácnosti, ale zároveň aj za účelom vybrať spomedzi počatých detí tie najsilnejšie, ktoré budú v budúcnosti úspešne viesť daný rod. Rozhodnutie, ktoré dieťa si rodičia ponechajú a ktoré „vrátia“ do sveta duchov, bolo založené na rôznych kritériách. K týmto patrili hlavne pohlavie a zdravie dieťaťa, ale aj okolnosti sprevádzajúce tehotenstvo či čas pôrodu. Na rozdiel od všeobecného predpokladu, novonarodené dievčatá neboli rodičmi automaticky zavrňované, aj keď boli v značnej nevýhode oproti chlapcom. Hlavným cieľom väčšiny rodičov bolo zaistiť ideálnu štruktúru domácnosti, čo znamenalo, že počet chlapcov a dievčat bol vyrovnaný. Rodičia taktiež preferovali, keď sa pohlavia ich detí striedali, teda ak už vychovávali dievča, ďalšie dieťa malo byť chlapcom (Drixler 2013, s. 91, 92). Takáto rovnováha pohlaví bola vyžadovaná pravdepodobne za účelom zaistenia rodovej línie. Synovia sa mali stať hlavami rodu, avšak ak by sa stalo, že nie sú dostatočne kompetentní na túto pozíciu, mohli rodičia svoju dcéru vydať a jej manžela stanoviť nasledujúcou hlavou rodu. Takíto náhradní synovia boli často jednoduchším riešením ako čakať na narodenie vlastného syna (Tamtiež, s. 92). Ďalším z kritérií bolo zdravie novorodenca. Deti, ktoré sa narodili predčasne, boli príliš slabé alebo mali nejaké zdravotné postihnutie nemali takmer žiadne šance na prežitie. Deti narodené so zubami boli nazývané „diabolské deti“ a deti s pupočnou šnúrou zamotanou okolo krku boli symbolom smrti obesením (Tamtiež, s. 104, 105). Taktiež ani viacpočetné tehotenstvá neboli vnímané pozitívne. Tieto deti boli totiž nielen slabšie a vyžadovali viac starostlivosti, ale navyše vzbudzovali u ľudí odpor, pretože príliš pripomínali zvieracie potomstvo (Saeki 2017, s. 22). V tejto dobe existovala aj povera, že matky, ktoré porodili dvojčky alebo trojičky, sa počas tehotenstva dopustili cudzoložstva (Drixler 2013, s. 105).

Okrem fyzických požiadaviek mali rodičia aj mnoho duchovných kritérií, ktoré ich deti museli spĺňať. Pod tieto spadali napríklad určité hodiny, dni, mesiace či dokonca celé roky, ktoré boli považované za veľmi nešťastné, a preto deti narodené v týchto dátumoch boli okamžite „navrátené“ aby nespôsobili rodine tragédiu. Taktiež určitý vek rodičov bol považovaný za vysoko nevhodný pre počatie alebo porodenie dieťaťa. Napríklad vek 42 rokov (*ši-ni*) bol kvôli prílišnej podobnosti so slovesom „zomrieť“ (*šini*) označovaný za nešťastný a deti narodené v tomto roku boli zabitú, aby svojim rodičom nepriniesli smolu (Drixler 2013, s. 100). Môže sa zdať, že pod ťarchou toľkých kritérií nemala väčšina detí šancu na prežitie, avšak v skutočnosti naozaj záležalo najmä na vôli rodičov, či chceli dané dieťa vychovať alebo nie. Ak sa rodina rozhodla, že dieťa je pre nich v danom momente skôr príťažou a nechcú sa oň starať, bolo jednoduché nájsť dôvod prečo ho „vrátiť“. Keď však narodené dieťa rodičia plánovali a skutočne si ho chceli nechať, našli sa rôzne spôsoby, ako sa vyhnúť poverám a nešťastiu.

Zabíjanie novorodencov bola praktika vykonávaná naprieč celým Japonskom, pričom najrozšírenejšia bola jednoznačne v období Edo. Avšak odhadnúť konkrétny rozsah a počty obetí tejto praktiky je veľmi zložitou úlohou. Existuje mnoho metód, ako odhadnúť častosť výskytu *mabiki*, pričom jednou z nich je porovnávanie údajov zo záznamov vtedajších autorov. Ako cituje aj Drixler (2013, s. 110), väčšina autorov odhadovala rozsah *mabiki* na rozličných častiach územia na 40 až 50 percent všetkých pôrodov. To znamená, že ak žena porodila päť detí, dve z nich boli zabitú. Ďalšie odhady boli vykonávané na základe záznamov miestnych kroník. V týchto záznamoch sa totiž často objavujú až neprirodzene vysoké počty detí, ktoré sa údajne narodili mŕtve alebo boli potratené v neskoršom štádiu tehotenstva. Mnoho výskumníkov považuje takéto údaje za jasné dôkazy o prítomnosti praktík *mabiki* (Saeki 2017, s. 23).

2.2 Umelo vyvolané potraty

Umelé vyvolané potraty znamená ukončenie života dieťaťa ešte pred narodením a je jedným zo spôsobov, akým sa japonskí rodičia vzdávali nechcených detí. Medzi spôsobmi limitovania počtu detí v domácnosti v období Edo sú umelo vyvolané potraty častokrát spájané s praktikami *mabiki* do jedného celku, pretože napriek tomu, že sa líšia v spôsobe a čase výkonu, dôvody a častosť ich výskytu sú takmer totožné. Ako bolo spomínané v predchádzajúcej kapitole, tehotenstvo bolo oficiálne uznané až v piatom mesiaci, kedy dieťa začalo získavať ľudský tvar. V tejto dobe totiž matky

verili, že plod sa môže až do piateho mesiaca rozplynúť a nezhmotniť sa v ich tele. Po piatom mesiaci zosilnelo puto dieťaťa k ľudskému svetu a k samovoľnému potratu už nemohlo dôjsť (Lindsey 2007, s. 126). Aj z tohto dôvodu sa prevažná väčšina umelých potratov vykonávala až v druhej polovici tehotenstva na rozdiel od súčasnosti, kedy sa umelý potrat vykonáva v ranných štádiách tehotenstva. Umelo vyvolaný potrat v druhej polovici tehotenstva bol taktiež považovaný za istejší a efektívnejší, pretože dieťa už bolo dostatočne veľké na vykonanie zákroku (Saeki 2017, s. 23). Čo sa týka spôsobu výkonu, na rozdiel od *mabiki* existovalo niekoľko rozličných spôsobov vyvolania potratu. Jedna z častých metód zahŕňala aplikovanie abortívnej látky priamo do maternice za pomoci nástroja podobného dlhej paličke. Tehotná žena ležala spútaná so zapchatými ústami na zemi, zatiaľ čo človek vykonávajúci potrat namočil paličku do zmesi a následne ňou prepichol dieťa v maternici. V prípade iných metód sa mohla abortívna látka podávať aj orálne. Látka, ktorá sa pri umelo vyvolaných potratoch používala, pozostávala najčastejšie z kombinácii rastlinných prípravkov, rôznych orechov, listov, koreňov či semienok, pričom spoločnou prísadou všetkých typov abortív bývala zvyčajne ortuť. Potraty takéhoto typu boli pre ženy veľmi riskantné, pretože podstupovali vysoké riziko infekcie, otravy škodlivými látkami, ale aj fyzickej traumy (Lindsey 2007, s. 99, 100).

2.3 Predaj detí

V období Edo nebol život detí častokrát jednoduchý ani po prekonaní dojčenského veku. Okrem vyvolávania potratov či zabíjania novorodencov, bolo totiž taktiež celkom bežné predávať svoje deti ako dočasnú pracovnú silu (Ramseyer 1995, s. 128). Napriek tomu, že výchova dieťaťa prinášala zvýšené náklady na živobytie a obmedzovala príjmy vyplývajúce z matkinej práce, predaj dieťaťa prostredníctvom dlhodobej pracovnej zmluvy bola pre rodinu výhodná investícia. Táto praktika sa výrazne odlišovala od vyššie spomínaných dvoch, pretože priamo neohrozovala život dieťaťa a navyše rodine prinášala zisk. Keďže jediným dieťaťom, ktoré zostávalo žiť v rodičovskom dome aj po založení vlastnej rodiny v dospelosti, bol najčastejšie len pokračovateľ rodu, rodičia často využívali pracovnú zmluvu na vyriešenie otázky budúcnosti ostatných detí.

Dlhodobá pracovná zmluva mala rozličné formy, ale v prevažnej väčšine prípadov sa uzatvárala medzi zamestnávateľom a hlavou rodiny pracovníka, teda zvyčajne otcom dieťaťa. Pracovník sa zaväzoval vykonávať danú prácu po určenú dobu, hlava rodiny sa

zaručovala za výkon pracovníka a zamestnávateľ sa zase zaviazal vyplatiť dohodnutú sumu peňazí. Najčastejšie boli zamestnávateľmi vlastníci pôdy, ktorí si dieťa najali ako pomocnú silu na poli (Ramseyer 1995, s. 129). V západných krajinách zamestnávateľ vyplácal mzdu pracovníkom prevažne na konci roku. Bolo to preto, že pracovníkov bolo viac, boli flexibilnejší, nepodstupovali riziko ohrozenia reputácie a tiež bolo pravdepodobnejšie, že z práce utečú ako to, že im zamestnávateľ mzdu nevypláti (Tamtiež, s. 130). Z tohto dôvodu pracovníci najprv odpracovali dohodnutú dobu a až potom dostali mzdu. Avšak na rozdiel od Západu, v Japonsku sa takmer vždy vyplácali mzdy vopred. Za dôvod tejto nezvyčajnej zvyklosti sa dajú považovať vtedajšie nariadenia vlády týkajúce sa dostupnosti súdov. V prípade, že pracovník nedokončil svoju pracovnú povinnosť a z práce utiekol, mohol naňho zamestnávateľ podať súdnu žalobu a v závislosti od okolností aj získať náhradu. Avšak ak pracovník odpracoval určenú dobu, ale zamestnávateľ mu odmietol vyplatiť mzdu, nemal pracovník žiadnu právnu oporu. Z tohto dôvodu pracovníci zvyčajne v zmluvách žiadali vyplatiť mzdu vopred (Tamtiež, s. 131). Okrem toho, rodičia pracovníkov požadovali peniaze ihneď, pretože boli častokrát vo finančnej núdzi alebo mali veľa dlhov.

Deti boli vo väčšine prípadov predávané na prácu v tínedžerskom veku, ale existovalo mnoho prípadov, kedy predávané deti už dosiahli dospelosť. Najmladšie deti, ktoré boli na prácu predávané, mali približne 12 až 13 rokov. Takéto deti predstavovali pre zamestnávateľa najmenšie riziko úspešného úteku, avšak mali aj najmenej skúseností a potrebovali preto najdlhšiu dobu tréningu. Z týchto dôvodov boli najčastejšie upisované na dlhodobé zmluvy (Ramseyer 1995, s. 140). Naopak 18 či 20-ročné deti, ktoré mali predchádzajúce skúsenosti s prácou z domu, ale zase predstavovali najväčšie riziko úteku, bývali zazmluvnené na kratšiu dobu. Z dostupných zdrojov taktiež vyplýva, že neexistujú záznamy o predaji novonarodených detí alebo dojčiat. Je to najmä preto, že ich cena na trhu bola veľmi nízka (Tamtiež, s. 128). Ako už bolo spomínané, ak bolo dané dieťa pre rodinu nežiaduce, bolo „vrátené“ do sveta duchov ešte pred pôrodom alebo okamžite po pôrode. Pre rodinu teda nemalo zmysel nechať nechceného novorodenca pár rokov žiť, dovoliť tak silnieť jeho putu s týmto svetom a živiť ho, len aby ho neskôr predali za takmer nulovú cenu.

Dĺžka pracovných zmlúv dosahovala v prvej polovici 17. storočia pravidelne viac ako desať rokov a niekedy až doživotie. Avšak v priebehu 18. a na začiatku 19. storočia bolo dlhodobých zmlúv postupne menej až takmer úplne vymizli a prevládli krátkodobé zmluvy trvajúce jeden až dva roky (Ramseyer 1995, s. 138). Jedným z dôvodov tohto

trendu je aj urbanizácia a celkový rozmach priemyslu, ktoré umožňovali pracovníkom jednoduchší útek. Zväčšovanie a vznik nových miest vytváralo početné pracovné príležitosti, takže keď sa dospievajúce deti rozhodli utiecť od svojho pracovného záväzku, bolo pre nich jednoduchšie nájsť si v mestách prácu, ktorá by ich uživila. Veľké a hlučné mestá tiež poskytovali veľkú mieru anonymity pre týchto utečencov (Ramseyer 1995, s. 133, 134). Ďalším z dôvodov skracovania pracovných zmlúv mohol byť aj značný nedostatok pracovných síl v Japonsku spôsobený okrem iného aj prevládajúcou nízkou pôrodnosťou, ktorá bola zase do istej miery zapríčinená vyššie spomínanými praktikami. Tento nedostatok pracovných síl mohol mať za následok posilnenie vyjednávacjej pozície pracujúcich detí, či už voči svojim rodičom alebo voči zamestnávateľom (Drixler 2013, s. 84). Z týchto dôvodov teda vyplýva, že dlhodobé pracovné zmluvy sa v priebehu storočí stali nevýhodnými a nežiaducimi jednak pre zamestnávateľa, ktorý riskoval, že pracovník utečie z vopred zaplatenej práce a jednak pre pracovníka, ktorý sa snažil o čo najkratšiu nútenú prácu.

3 Chcené deti

Z vyššie popísaných skutočností môže vzniknúť predstava, že Japonci v období Edo boli krutými a bezohľadnými rodičmi, ktorí sa nezaujímalí o blaho svojich detí. Avšak napriek spôsobom akými zaobchádzali s nechcenými deťmi, ich obetavosť a starostlivosť o tie plánované a chcené bola nespochybniteľná (Drixler 2013, s. 53). Rovnako ako rodičia kdekoľvek inde na svete aj japonskí rodičia vychovávali svoje deti s láskou, starali sa o ne v zdraví aj v chorobe a snažili sa im predať všetky svoje vedomosti a skúsenosti. V tejto dobe bol kladený veľký dôraz najmä na zachovanie rodovej línie, čo v praxi znamenalo potrebu vychovať schopných následníkov rodu.

3.1 Rituály v živote dieťaťa

Ako už bolo spomenuté v prvej kapitole, ani po narodení neboli deti vnímané ako plnohodnotní ľudia. Trvalo istú dobu, kým sa dieťa plne odpútalo od sveta duchov a pripútalo sa k svetu ľudí. Podľa japonského príslovia „*Nanacumade wa kami no ko*,“ ktoré hovorí, že do siedmich patrí dieťa bohom, si mohli bohovia kedykoľvek „zavolať“ dieťa naspäť až do veku sedem rokov (Batkalova a Galiev 2016, s. 2). Dokonca ešte aj v dnešnej dobe sa v niektorých rodinách považuje prehnane káranie detí mladších ako sedem rokov za zbytočné (Higgins 2011, s. 50). Keďže úmrtnosť batoliat bola aj kvôli rôznym chorobám v tomto období vysoká, bolo potrebné, aby

rodičia po narodení dieťaťa vykonali rozličné rituály, prostredníctvom ktorých prosili bohov o ochranu a zdravie.

Jedným z najvýznamnejších rituálov v živote novorodenca boli v dnešnej dobe nazývané obrady *šičigosan*, teda v preklade „obradu sedem-päť-tri“. Tieto obrady a ich dnešná podoba sú výsledkom dlhovekého vývoja vychádzajúceho z početných rituálov a tradícií vykonávaných v rôznych častiach Japonska už od nepamäti. Dá sa preto predpokladať, že v období Edo predstavoval tento rituál akúsi zmes rozličných lokálnych tradícií vykonávaných na podobnom základe. Základom tohto rituálu boli aj sú návštevy svätyne vo veku troch, piatich a siedmich rokov dieťaťa. Výber daných nepárnych čísel pre tento rituál pravdepodobne vychádza z dobovej viery, že nepárne čísla sú posvätné a prinášajú šťastie (Batkalova a Galiev 2016, s. 5). Tieto veky boli taktiež už oddávna považované za dôležité míľniky v živote človeka, ktoré predstavovali duchovný rast. Vo veku troch rokov sa tradične dievčatám aj chlapcom nechali voľne rásť vlasy a prestali byť označované ako batol'atá (Papp 2016, s. 98). Podľa vtedajšej viery, choroba vstupuje do tela cez vlasy, a preto rodičia až do troch rokov deťom vlasy holili alebo strihali nakrátko (Batkalova a Galiev 2016, s. 5). Dnes sa táto časť rituálu už nevykonáva a hlavný dôraz je kladený na návštevu svätyne. Vo veku piatich rokov dostalo dieťa nový odev, ktorý sa po prvýkrát previazal stuhou *obi* namiesto dovtedy používanej šnúrky *himo* alebo obyčajného pásu látky. Previazanie odevu pomocou *obi* symbolizovalo krok k dospelosti a v niektorých oblastiach Japonska sa tiež verilo, že zabraňuje úteku duše z tela dieťaťa (Papp 2016, s. 99). Vek sedem rokov bol najvýznamnejším obdobím života dieťaťa naprieč všetkými historickými obdobiami aj oblasťami Japonska. Dosiahnutie tejto hranice znamenalo, že dieťa prekonalo najnebezpečnejšiu fázu vývoja a už nepodlieha riziku nákazy ťažkými chorobami. (Tamtiež, s. 98). Zjednodušene povedané, ak dieťa prežilo prvých sedem rokov svojho života, bolo vysoko pravdepodobné, že sa dožije aj dospelosti. V tomto veku dieťa taktiež dovŕšilo prvú časť detstva a začalo fázu dospievania.

Okrem prvotných rituálov podstupovali deti počas svojho života aj ďalšie obrady, prostredníctvom ktorých sa postupne približovali k dospelosti a rástli ako ľudia. Vo veku sedem až štrnásť rokov vytvárali lokálne skupiny, ktoré pomáhali pri rozličných aktivitách v danej komunite. Po prekročení veku štrnásť rokov postúpili deti do mládežníckych skupín rozdelených podľa pohlavia. Tento presun bol tiež jednou z foriem rituálu dospievania a na vstup do týchto mládežníckych skupín museli deti

spĺňať určité podmienky. Pre dievčatá to bolo zvyčajne prekonanie prvej menštruácie a pre chlapcov ich fyzická sila a zdatnosť (Papp 2021, s. 133).

Po podstúpení všetkých rituálov dospievania a po dosiahnutí určitého veku nastal pre deti čas zavŕšiť dospievanie podstúpením obradu dospelosti. Týmto obradom sa pre dieťa skončilo obdobie detstva a stal sa z neho plnohodnotný dospelý človek. Existovali rôzne druhy takýchto obradov, ktoré sa líšili v závislosti od oblasti a postavenia danej rodiny. Jedným z obradov dospelosti najmä pre nižšie vrstvy obyvateľstva bol rituál *fundoši iwai*. Pri tomto obrade dostávali chlapci a v niektorých oblastiach aj dievčatá svoju prvú bedrovú rúšku. Keďže deti takéto typ spodnej bielizne nosiť nemohli, symbolizoval tento rituál dosiahnutie pohlavnej dospelosti daného človeka (Papp 2021, s. 133). Iným veľmi rozšíreným obradom dospelosti bolo *genpuku*, ktoré bolo vykonávané najmä u chlapcov z vyšších vrstiev najčastejšie vo veku pätnásť rokov a obzvlášť významným bolo pre samurajské rodiny (Papp 2016, s. 91). Základom tohto obradu bolo, že chlapec, ktorý ho podstupoval, prijal symbolickú pokrývku hlavy – buď obradnú dvorskú čiapku alebo samurajskú prilbu. Taktiež chlapcov účes bol upravený, aby čo najlepšie vyhovoval danej pokrývke hlavy. Celý obrad bol vykonávaný pod dozorom nejakej staršej a politicky vplyvnej osoby, ktorá sa prostredníctvom obradu stávala akýmsi ochrancom chlapca. Týmto spôsobom zabezpečila samurajská rodina pre svojho syna dôležitého spojenca v budúcnosti (Papp 2021, s. 133). Aj z tohto dôvodu bol tento obrad významný pre bojovnícke rody, pretože ako prostriedok nadväzovania kontaktov a spojenectiev s inými rodmi mohol ovplyvniť spoločenské postavenie a vojenskú moc rodu. Po podstúpení *genpuku* sa z chlapcov stávali muži, mohli sa oženiť a často dostávali aj nové meno. Takýmto spôsobom bolo symbolizované prijatie novej identity s novými povinnosťami a spoločenským postavením (Tamtiež, s. 133).

Ďalšou tradíciou symbolizujúcou dosiahnutie dospelosti bolo začierňovanie zubov. Táto procedúra má v Japonsku dlhú históriu a postupom času nadobúdala rôzne významy. Napriek západnému vnímaniu, pre Japoncov boli začiernené zuby synonymom elegancie a krásy. Podľa jednej z teórií, vychádza táto myšlienka z japonského presvedčenia, že zuby sú súčasťou ľudskej kostry, ktorá je spolu s nechtami odhalená na povrchu tela. Pre Japoncov bol pohľad na kosti odpudivý a bolo neslušné ukazovať ich na verejnosti. Z tohto dôvodu si ich zakrývali pomocou farbív, najčastejšie vyrábaných zo železného prachu a octu (Levine a Green 1980, s. 3). Podstúpením prvého začierňenia zubov sa z dievčat a chlapcov stávali plnohodnotní dospelí ľudia. Prevažná väčšina rituálov dospelosti v Japonsku pozostávala zo zmeny

vzhľadu alebo získania nového kusu oblečenia. Týmto spôsobom bola symbolizovaná nová fáza života, ktorá pre mladých dospelých daným obradom začínala a bolo im tak pripomínané ich nové postavenie a zodpovednosť.

3.2 Výchova

Výchova dieťaťa je základnou úlohou rodičovstva, avšak zároveň je aj tou najnáročnejšou. Každý rodič chce pre svoje dieťa zabezpečiť čo najlepšiu budúcnosť a vychovať z neho správneho človeka. Metódy a prostriedky ako to dosiahnuť sa v každej komunite líšia, ale vždy sú založené na morálnych a kultúrnych hodnotách danej spoločnosti. Japonská spoločnosť sa v období Edo riadila rozličnými náboženskými a filozofickými súbormi, z ktorých najvýznamnejším bol neo-konfucianizmus. Tento myšlienkový smer významne ovplyvňoval hierarchické usporiadanie spoločnosti a tiež usmerňoval sociálne a etické správanie jednotlivých spoločenských vrstiev. Z tohto dôvodu boli aj vzťahy a štruktúra v rodine odlišné ako na Západe. Najzákladnejšími hodnotami rodiny v období Edo bola úcta k starším, lojalita k rodine, disciplína a dodržiavanie morálneho a etického kódexu. Každý člen rodiny plnil svoju úlohu a povinnosti vyplývajúce z jeho postavenia a funkcie v rodine. Ženy a deti sa museli podriaďovať mužom a starším a nemali takmer žiadne rozhodovacie právomoci. Členovia rodiny prejavovali úctu a rešpektovali vedenie hlavy rodiny, ktorá im za to poskytovala ochranu, bezpečie a podporu (Slote a De Vos 1998, s. 38). Týmto spôsobom malo byť zabezpečené harmonické fungovanie každej rodiny. Na vrchole rodinnej hierarchie, teda hlavou rodiny bol otec alebo najstarší spôsobilý muž. Úlohou otca bolo zabezpečiť živobytie rodiny a vychovať zručné a zodpovedné deti. Matka, napriek svojej podriadenosti, spravovala financie a dohliadala na chod domácnosti z hľadiska jedla, domácich prác a výchovy detí. Povinnosťou detí bolo poslúchať svojich rodičov a prejavovať im patričnú úctu. Tak ako sa rodičia starali o dieťa v mladosti, rovnako keď dieťa vyrástlo, muselo sa zase ono postarať o rodičov v starobe (Deal 2005, s. 223, 224). Dieťa v tejto dobe bolo považované za majetok rodičov, preto pri rozhodovaní o jeho budúcnosti boli názory či osobné želania dieťaťa až druhoradé. Oveľa dôležitejšími boli názory rodičov a potreby domácnosti alebo komunity. Podľa konfucianskeho konceptu rodiny mali rodičia plniť svoje povinnosti voči deťom a naopak deti voči rodičom, aby tak obe strany splnili svoje záväzky voči spoločnosti. Takto sa zabezpečil rast a vývoj silnej spoločnosti, ktorá potom mohla

ochrániť svojich členov pred akýmkoľvek nebezpečenstvom a nešťastím (Higgins 2011, s. 50, 51).

Hlavnými cieľmi vo výchove dieťaťa bolo naučiť ho správnej komunikácii s ostatnými, uvedomiť si svoju úlohu v spoločnosti a rešpektovať všetky osoby v danej hierarchii. Výchova bola orientovaná na zachovanie harmónie v rodine a nespôsobovanie problémov komunite. Povinnosťou matky bolo predvídať potreby svojho dieťaťa a poskytovať mu pravidelne jedlo, oblečenie a zábavu bez toho, aby to dieťa muselo vyžadovať (Higgins 2011, s. 50). Dá sa preto konštatovať, že matka pri výchove a starostlivosti o dieťa mala vždy na zreteli jeho záujmy a dobro. Aj z tohto dôvodu, ak bolo dieťa neposlušné a začalo vyvádzať, nebolo zvykom ho biť alebo naň kričať. Oveľa častejšie sa rodičia uchýlili k dohováraniu či presvedčaniu a snažili sa dieťaťu vysvetliť, prečo má pre vlastné dobro poslúchnuť. Ak sa stalo, že dieťa zašlo príďaleko a nechcelo sa dať presvedčiť, bolo za trest vykázané z domu až kým sa neupokojilo a nezačalo spolupracovať. Takýmto spôsobom sa v deťoch už od malička pestovala potreba rodičov a pocit, že najhoršie, čo sa im môže stať, je byť odlúčený od rodiny (Tamtiež, s. 50). Takto sa v japonskej spoločnosti formovalo aj dnes stále prítomné silné skupinové cítenie a kolektivismus.

Životy jednotlivých detí sa výrazne odlišovali v závislosti od toho, ku ktorej spoločenskej vrstve prislúchali. Po prekročení spomínanej hranice siedmich rokov začala pre dieťa tá skutočná výchova. Deti roľníkov a chudobnejších rodín mali zvyčajne najpraktickejšie vzdelanie. Keďže rodičia týchto detí nevedeli čítať ani písať a školy pre obyčajných ľudí spočiatku neexistovali, nechodili ani ich deti do školy. Namiesto toho bola ich výchova orientovaná na praktické zručnosti súvisiace s prácou na poli alebo v domácnosti. Deti pomáhali svojim rodičom so všetkou prácou, ktorú vykonávali a postupne sa takto oboznamovali so životom na vidieku, spoznávali rastliny a zvieratá a učili sa o pestovaných plodinách v závislosti od ročných období. K prácam, ktoré deti väčšinou vykonávali, patrilo kosenie trávy pre hospodárske zvieratá, zbieranie listov pre priadky morušové, nosenie a zbieranie suchého dreva na oheň či pomoc v kuchyni (Frédéric 2010, s. 35). Remeselnícke rodiny v mestách zase zasväcovali svojich synov do tajomstiev daného remesla a dávali im pomocné práce primerané ich veku. Dcéry takýchto rodín sa priučali domácim prácam a boli pripravované na svoju budúcnosť ako manželky a matky rodín. Ich hlavnou úlohou bola zvyčajne starostlivosť o mladších súrodencov, ktorých častokrát nosili na chrbte. Deti začínali pracovať akonáhle boli dostatočne silné a okrem prác zadaných rodičmi, vykonávali často aj

komunitné práce, ako napríklad kopanie zavlažovacích kanálov či stavba ciest, mostov alebo iných budov (Frédéric 2010, s. 35, 36). Takéto práce vykonávali deti zvyčajne v už spomínaných miestnych mládežníckych skupinách. Deti z chudobných rodín mali počas roka len veľmi málo voľného času, a to najmä v zimných mesiacoch, keď práca na poliach ustala. V tomto období chodili niektoré deti k miestnemu mníchovi alebo starešinovi, ktorý zastával úlohu učiteľa (Tamtiež, s. 37).

Na rozdiel od detí z chudobnejších rodín, deti zo šľachtických rodín dostávali menej praktické vzdelanie. Napriek tomu, že už od útleho veku navštevovali školu, ich vzdelávanie bolo zamerané takmer výlučne na humanitné vedy. Základom vzdelávania pre tieto deti bolo zvládnuť japonské a čínske písmo a s tým spojenú kaligrafiu. Ďalej sa deti učili čínsku literatúru a tiež museli vedieť naspamäť rôzne klasické diela, budhistické sútry a staroveké básne zložené slávnymi cisármi. Okrem toho museli mať tieto deti rozsiahle vedomosti o hudbe, poézii, maľbe, ale aj pravidlách etikety a správneho postoja (Frédéric 2010, s. 35, 38). Niektoré šľachtické rodiny posielali svojich synov do kláštorov, kde sa pod vedením mníchov venovali štúdiu budhistických sútier, čínskych klasických diel či poézie. Okrem spomínaných disciplín bolo obvyklé, že deti dokázali rozoznať rozličné druhy vôní, kvetov, mušlí alebo čajov. Vo voľnom čase sa chlapci venovali skladaniu poézie a dievčatá hre na hudobné nástroje alebo tancu. (Tamtiež, s. 36, 38).

V rodinách samurajov bol v rámci výchovy kladený najväčší dôraz najmä na kultúrne zručnosti, teda znalosť písma a literatúry a umenie boja. Keď títo bojovníci získali vo vojne územie, ktoré mali ďalej spravovať, bolo nevyhnutné, aby boli na to dostatočne vzdelaní. Na ovládanie územia bola potrebná aspoň základná znalosť písma a byrokratických zvykov v krajine. Ak sa samuraj navyše spolu so šľachtou zúčastňoval na spoločenských podujatiach, kde sa písali a recitovali básne, pridávalo to na jeho dôstojnosti a autorite (Allen 2009, s. 23). Básne boli často prednášané ako modlitby za víťazstvo v boji a tiež boli používané ako spôsob komunikácie s bojovníkmi z iných krajov. Deti samurajov sa preto od malička vzdelávali v čínskej a japonskej literatúre spolu s konfucianskymi textami, ktoré boli pre vládu šógunátu v tomto období veľmi významné. Čo sa týka bojových umení, trénovali deti hlavne lukostreľbu, narábanie s mečom a jazdu na koni (Tamtiež, s. 23). Väčšina samurajov, ktorí vychovávali svoje deti svojpomocne, sa snažila vštepovať im základné princípy cnostného bojovníka, a to oddanosť a odvahu. Niektoré rodiny posielali deti približne vo veku desať rokov do kláštorov, kde sa počas štyroch až piatich rokov intenzívne vzdelávali v rôznych

kultúrnych oblastiach. Medzi tieto patrili lekcie kaligrafie, čítanie sútier, poézia, hra na priečnu alebo zobcovú flautu, ktorá bola považovaná za veľmi maskulínnu, ďalej čítanie histórie a vojnových kroník, ale aj fyzické cvičenie (Frédéric 2010, s. 37, 38).

Životy detí z hľadiska výchovy boli všetky značne náročné, avšak pre každú vrstvu v inom ohľade. Deti roľníkov a remeselníkov sa učili namáhavej práci na poli a v domácnosti, deti zo šľachtických rodín museli zasa intenzívne študovať a deti samurajov podstupovali kombináciu týchto dvoch, teda aj pilne študovali aj fyzicky trénovali. Okrem toho ich všetkých rodičia učili hodnotám, ktoré boli pre jednotlivé spoločenské vrstvy najdôležitejšie a snažili sa tak z nich vychovať správnych a pre spoločnosť prospešných ľudí.

3.3 Vzdelávanie

Vzdelávanie ako proces získavania vedomostí, je v dnešnej dobe každodennou súčasťou života japonských detí. No nebolo vždy tomu tak. Pred nástupom tokugawského šógunátu, ktorý výrazne pozmenil administratívne zriadenie spoločnosti, sa deti takmer výhradne vzdelávali doma, pretože možnosť formálneho vzdelávania v školách prakticky neexistovala. Pre deti nebolo formálne vzdelávanie ani potrebné, pretože na to, aby si v budúcnosti našli prácu, zabezpečili sa a boli prínosom pre spoločnosť, nepotrebovali vedieť čítať ani písať. To sa však v období Edo zmenilo s vývojom urbanizácie, zvyšujúcim sa zapojením populácie do komerčnej a ekonomickej sféry krajiny a s rozširovaním tlače a písomností medzi všetky vrstvy obyvateľstva. Tieto faktory prispeli k nárastu záujmu populácie o gramotnosť a vzdelanosť a začali sa zakladať školy. Rodičia zo všetkých vrstiev spoločnosti pochopili význam vzdelávania v školách ako prvý krok ich detí k zabezpečeniu si budúcnosti prostredníctvom novovzniknutých pracovných pozícií vo vyvíjajúcom sa Japonsku (Leupp a Tao 2021, s. 947). Táto zmena sa však nestala zo dňa na deň, ale postupne sa rozširovala medzi jednotlivé vrstvy spoločnosti počas celého obdobia Edo. Po veľkú časť tohto obdobia sa väčšina detí, najmä z chudobnejších rodín, stále vzdelávala doma, pod dohľadom svojich rodičov, tak ako bolo spomínané v predchádzajúcej časti.

Ako jedny z prvých, začali formálne vzdelávanie v školách dostávať deti z vyššie postavených samurajských a šľachtických rodín. Bolo to preto, že medzi prvými oficiálnymi školami v Japonsku boli vládne školy založené šógunátnou vládou (Das 2019, s. 36). Cieľom vlády bolo rozšíriť myšlienky neo-konfucianizmu, pretože v nich

videli správnu cestu k vybudovaniu stabilnej a prosperujúcej spoločnosti. V tejto dobe preto vyvstala predstava, že človek, lepšie povedané samuraj, je skutočne cnostný a správny len keď sa vzdeláva v myšlienkach neo-konfucianizmu a dodržiava morálne a spoločenské zásady tohto učenia. Vzdelávanie malo zlepšovať charakter človeka, ako aj zvyšovať jeho sebaúctu a tým aj obdiv ostatných ľudí. Vysoko postavení vládni hodnostári a kniežatá začali posielat' svoje deti do týchto škôl práve preto, aby sa z nich stali vzdelaní a vznešení ľudia, ktorí budú prínosní pre záujmy spoločnosti (Dore 2011, s. 34, 37, 40). Z praktického hľadiska získali deti v týchto školách odborné zručnosti, vďaka ktorým sa mohli stať úradníkmi na rôznych miestach administratívnej štruktúry vlády (Das 2019, s. 36). Prostredníctvom vzdelávania v týchto školách si deti formovali správne morálne hodnoty, získavali odborné a teoretické vedomosti dôležité pre ich budúce povolania a nadobúdali aj umelecké a fyzické schopnosti a zručnosti. Koncom obdobia Edo sa tiež výuka rozšírila o odborné predmety, medzi ktoré patrila napríklad klasická literatúra, japonská, čínska, ale aj západná medicína, ďalej západná vojenská teória a západné jazyky či moderná veda (Tamtiež, s. 36).

O niečo neskôr ako deti z bohatých elitných rodín sa mohli začať vzdelávať aj deti z bežných samurajských rodín. Pre účely vzdelávania týchto detí začali totiž bohatšie samurajské rody zakladať školy aj v jednotlivých kniežatstvách po celej krajine (Das 2019, s. 36). Tieto provinciálne školy nazývané *hankó* boli unikátne v tom, že poskytovali formálne vzdelanie širokej vrstve samurajských detí. Podľa odhadov, na konci obdobia Edo dostávali vzdelanie takmer všetky deti samurajov, ktorí mali hodnotu vyššiu ako obyčajný bojovník (Dore 2011, s. 68). Okrem spomínaných ideálov, ktoré vzdelávanie malo naplňať, bolo tiež dôležitým prostriedkom pri výchove malých samurajov k poslušnosti a disciplíne. Prostredníctvom vzdelávania sa deťom vštepovali základy samurajského kódexu založeného na neo-konfucianskych zásadách. Štúdium klasických konfucianskych diel a prehľad v japonskej a čínskej literatúre učilo deti správnym morálnym hodnotám. Takýto samurajovia v dospelosti lepšie rozumeli svojim povinnostiam voči pánovi, boli lojálnejší a dokázali lepšie spravovať svoje územia (Tamtiež, s. 69). K základnému vzdelaniu mladých samurajov patrila zručnosť v japonskom a čínskom písme a literatúre, základná matematika, etiketa a bojové umenie (Tamtiež, s. 124). Vzdelávací systém nebol na všetkých školách jednotný a z tohto dôvodu sa vek študujúcich žiakov na jednotlivých školách často líšil. Školskú dochádzku začínali deti približne vo veku sedem alebo osem rokov a štúdium dokončili medzi pätnástim až dvadsiatim rokom života (Das 2019, s. 36). Dokonca aj obsah

výuky alebo jej intenzita sa mohli u jednotlivých študentov líšiť v závislosti od spoločenského postavenia ich rodiny. Častokrát sa stávalo, že rodinné zázemie študenta bolo dôležitejšie ako jeho šikovnosť a schopnosti (Deal 2005, s. 229). Okrem štúdia v škole mohli deti zdokonaľovať svoje schopnosti aj doma prostredníctvom rozličných kníh, ktoré v tomto období pre ne vznikali. Existovalo mnoho vzdelávacích kníh, ktoré boli určené mladým čitateľom. K týmto patrili napríklad obrázkové slovníky alebo čítanky s jednoduchými textami na precvičenie čítania, ale aj kaligrafie (Leupp a Tao 2021, s. 257).

Vzdelávanie detí z bežných rodín nebolo zakázané, ale nebolo, najmä na začiatku obdobia Edo, ani vládou podporované. Z tohto dôvodu boli počty detí navštevujúcich školy v každej časti Japonska odlišné, pretože sa vzdelávali len deti, ktorých rodičia mali o to záujem. Takéto deti pochádzali najčastejšie z bohatších mestských rodín, najmä obchodníckych, ktoré si uvedomovali dôležitosť gramotnosti pre úspech v biznise (Deal 2005, s. 228). Až na sklonku 18. storočia sa začalo vzdelávanie šíriť aj medzi nižšie vrstvy obyvateľstva (Dore 2011, s. 253). Hlavným typom škôl, ktorý poskytoval vzdelanie deťom z nesamurajských, teda roľníckych, remeselníckych a obchodníckych rodín boli kláštorné školy *terakoya*. Ako prezrádza ich názov, tento typ škôl sa vyvinul z budhistických kláštorov (*tera*), ktoré vzdelávali deti samurajov už v období Muromači (1336-1573) (Das 2019, s. 37). Vzdelanie, ktoré dostávali obyčajné deti sa líšilo od vzdelania samurajského, a to najmä preto, že tieto deti nepotrebovali komplexné vedomosti z klasickej čínskej literatúry ani vedieť narábať s mečom. Za najdôležitejšie pri vzdelávaní bežných detí sa považovalo naučiť ich písať, čítať a počítať a tiež im odovzdať odborné vedomosti a praktické rady, ktoré by im pomohli prežiť v rýchlo sa vyvíjajúcom predmodernom Japonsku. Najmä pre deti z obchodníckych rodín bolo nevyhnutné naučiť sa počty, pretože po dokončení školy zvyčajne prebrali rodinný obchod alebo si založili vlastný (Tamtiež, s. 37). Prístup k deťom v školách *terakoya* nebol až taký prísny ako napríklad u nás na Západe. Vyučovacia doba nebola presne stanovená a vyučovanie sa nekonalo každý deň, preto deti dochádzali do školy veľmi nepravidelne. Keď prišlo dieťa na hodinu, zvyčajne išlo priamo za učiteľom, kde dostalo krátku individuálnu prednášku a potom sa usadilo do lavice a precvičovalo písanie podľa získaných inštrukcií (Dore 2011, s. 271). Na skrotenie neposlušných detí sa v Japonsku nepoužívali ani prehnané fyzické tresty. Zdá sa, že deti boli považované za bytosti, ktoré sa dali k spolupráci prehovoriť, ktorých neposlušnosť bola väčšinou neškodná a ktoré mali právo na príležitostnú zábavu.

Neposlušné deti museli zvyčajne za trest zostať po škole, stáť v kúte alebo boli udruté vejárom zabaleným v tvrdom papieri, čo bolo skôr hlučné než bolestivé (Dore 2011, s. 273). Prostredníctvom škôl získavali deti vedomosti, ktoré im mali pomôcť získať nové pracovné príležitosti, ktoré urbanizácia a industrializácia v tejto dobe prinášala (Deal 2005, s. 230). Aj deti z chudobnejších pomerov mali teda možnosť zabezpečiť si vďaka vzdelaniu lepší život.

Študenti z nesamurajských vrstiev spoločnosti, ktorí túžili po hlbšom vzdelaní v určitom odbore mali možnosť dosiahnuť toho prostredníctvom súkromných škôl, inak zvaných *šidžuku*. Tieto školy nespádali pod priamu kontrolu žiadnej z autorít, preto sa ich učebné osnovy vyznačovali na toto obdobie nezvyčajnou voľnosťou a flexibilitou (Deal 2005, s. 230). Na týchto školách mali študenti možnosť odbornejšieho či pokročilejšieho vzdelania, ktoré by v kláštorných školách nedosiahli (Leupp a Tao 2021, s. 949). Študenti si podľa svojich záujmov vyberali konkrétnu školu, pretože na každej škole vyučovali učitelia špecializujúci sa na odlišné akademické odvetvie. Z tohto dôvodu sa tiež často stávalo, že študenti z rôznych končín Japonska dochádzali do nimi vybraných škôl, aby sa mohli venovať konkrétnemu odboru (Deal 2005, s. 230).

Prudký nárast vzdelávania v krajine v období Edo spôsobil zmeny aj vo vzdelávaní dievčat. Až do tejto doby bolo vzdelávanie dievčat obmedzené len na šľachtické a bohaté samurajské rodiny, avšak v tomto období bolo umožnené aj dievčatám z obyčajných rodín. Napriek tomu, väčšina dievčat stále dostávala vzdelanie doma a len málokto navštevovali školu. Podľa odhadov, približne 40 percent všetkých japonských chlapcov a 10 percent dievčat dostávalo v tomto období nejaký druh formálneho vzdelania mimo svojho domu. (Dore 2011, s. 67, 254). Ako už bolo vyššie spomínané, hlavným cieľom vzdelávania dievčat bola príprava na manželstvo, a preto sa učili najmä schopnostiam, ktoré boli potrebné pre vedenie domácnosti. Bolo dôležité, aby sa dievčatá, ako významnú súčasť ženskosti, naučili šiť, tkať a variť aj keby to nemuseli samy v budúcnosti vykonávať. Okrem základného vzdelania v písaní, čítaní a etikete boli dievčatá, rovnako ako chlapci, učené aj neo-konfucianskym morálnym hodnotám. Tieto ukladali ženám, aby rešpektovali svojich rodičov a manžela a tiež im radili, aby sa vyvarovali ohovárania a extravagancie a starali sa o svoje zdravie a výzor (Deal 2005, s. 231).

Vzdelanie ako dôležitá súčasť výchovy dieťaťa podstúpila v období Edo najväčšiu zmenu. S rozširujúcou sa urbanizáciou a modernizáciou v krajine narastala aj potreba odbornejšieho vzdelania a gramotnosti. Do novovzniknutých škôl začali najprv posielat

svoje deti šľachtické a samurajské rodiny a neskôr aj mešťania a obyčajní ľudia. Vzdelávaním deti rástli na duchu a získavali aj odborné zručnosti dôležité pre zabezpečenie sa v budúcnosti. I keď prevažná väčšina študentov boli chlapci, vzdelávanie dievčat výrazne nezaostávalo a veľká časť japonských detí sa na sklonku tohto obdobia aktívne vzdelávala.

Záver

Táto bakalárska práca mala za cieľ na základe doterajších poznatkov popísať situáciu japonských detí v období Edo a zistiť, akým spôsobom ju ovplyvňovalo spoločenské postavenie detí a to, ako s nimi rodina zaobchádzala.

Na základe použitých zdrojov som sa dopracovala k nasledujúcim zisteniam. V období Edo bol začiatok života vnímaný ako dlhodobý proces a nie ako konkrétny bod v čase. Z toho vyplýva, že ak bol tento proces pred dokončením prerušený, neznamenal to zabitie človeka, ale len návrat duše do sveta, odkiaľ prišla. Plnohodnotným človekom sa jednotlivec stával až po završení detstva, teda približne v pätnástom roku života. Keďže dieťa nebolo ešte skutočným človekom, nebola ani jeho smrť vnímaná rovnako tragicky. V japonskej spoločnosti tiež existovalo presvedčenie, že vychovávanie veľkého počtu detí je nevhodné. Kombináciou týchto predstáv vznikol fenomén nechcených detí, ktorých sa rodiny rôznymi spôsobmi zbavovali. V tejto práci boli opísané tri z nich. Za pomoci abortívnych látok bol vyvolaný potrat ešte pred narodením dieťaťa, prostredníctvom praktík *mabiki* boli novorodenci zabíjaní tesne po pôrode a predaj cez dlhodobú pracovnú zmluvu zase zabezpečil finančný úžitok z nechceného dieťaťa.

Na druhej strane, oproti nechceným deťom stáli deti chcené a plánované, ktorým sa dostávalo všetkej lásky a pozornosti rodičov. To dokazujú aj rôzne rituály, ktoré deti podstupovali, aby sa zabezpečila ich ochrana a zdravie. Najdôležitejšími rituálmi boli najmä *šičigosan*, vykonávaný v treťom, piatom a siedmom roku života dieťaťa, a rituál dospelosti, ktorého podoba sa líšila v závislosti od oblasti Japonska. Spôsob výchovy dieťaťa sa tiež líšil podľa spoločenského postavenia rodiny, ale základnými hodnotami, ktorým sa každé dieťa učilo, bola lojalita k rodine, úcta k starším, morálnosť a disciplína. V tomto období tiež začalo hrať dôležitú úlohu v dospievaní dieťaťa formálne vzdelávanie. Deti každej spoločenskej vrstvy sa v školách učili schopnostiam a vedomostiam, ktoré boli nevyhnutné pre ich duchovný rast a úspešnú budúcnosť.

Jednotlivé spoločenské vrstvy mali odlišné životné podmienky a riadili sa iným, pre danú vrstvu špecifickým, súborom hodnôt a priorít, na základe ktorých vychovávali aj svoje deti. V chudobnejších rodinách mešťanov či roľníkov sa výchova dieťaťa, rovnako ako výuka na školách, sústredila najmä na základné vedomosti, praktické zručnosti a manuálne práce, ktoré boli nevyhnutné pre prežitie dieťaťa v dospelosti. Chudoba a zúfalstvo taktiež v týchto rodinách častejšie spôsobovali, že boli nútené

uchýliť sa k predaju alebo zabitiu svojich detí. V samurajských rodinách bol zasa najväčší dôraz kladený na zvládnutie základnej gramotnosti a umenia boja. Obzvlášť dôležitým bolo dodržiavanie morálneho kódexu založeného na neo-konfucianskych myšlienkach. Vysoko postavené šľachtické rodiny kládli najväčšie požiadavky na intelektuálny rozvoj dieťaťa. Znalosť klasických diel, poézie či etikety bola len zlomkom z vedomostí takéhoto dieťaťa.

Život dieťaťa v období Edo ovplyvňovala do veľkej miery jeho rodina, ale aj spoločenská vrstva, do ktorej sa narodilo. Z pohľadu spoločnosti nebol život dieťaťa rovnako cenný ako život dospelého človeka, a preto ani úmyselné zabitie nechceného dieťaťa nebolo vnímané negatívne. Avšak pokiaľ išlo o chcené deti, každá rodina sa ich snažila chrániť, vychovať ich a naučiť ich správnym hodnotám.

Resumé v anglickom jazyku

The aim of this bachelor thesis is to explore the situation of Japanese children in the Edo period (1600–1868) with regards to family and society. The main focus of this thesis is on wanted children, whose parents wished and hoped for them, but also the ones conceived undesirably. This work describes various aspects of lives of the wanted children with respect to different social classes they belonged to. Specifically, it focuses on rituals, childrearing and education of the children. Furthermore, it examines the concept of a child perceived by the Japanese society and methods used to deal with the unwanted children. Those include infanticide custom called *mabiki*, abortion and indenturing the children. This thesis is based on the information from available literature and scientific articles.

Key words: children, Edo period, Japan, *mabiki*, childrearing

Zoznam literatúry

ALLEN, Laura W. Bu and Bun: The Arts of War and Peace. In: Tisha Carper Long (ed). *Arts of the Samurai* [online]. Asian Art Museum of San Francisco, 2009. pp. 22-24. Dostupné z: <https://education.asianart.org/wp-content/uploads/sites/6/2019/12/ArtsOfSamuraiPacket.pdf>

BAREŠOVÁ, Ivona a DYTRTOVÁ, Monika. *Problematika české transkripce japonštiny a pravidla jejího užívání* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci [vid. 29. 4. 2022]. ISBN 978-80-244-4017-0. Dostupné z: <https://kas.upol.cz/fileadmin/users/122/Baresova-e-kniha.pdf>.

BATKALOVA, Kuralay a GALIEV, Anuar. Rites of Passage in Japanese Traditional Culture. In: *The International Conference on Japan & Japan Studies 2016* [online]. Kobe: iafor, 2016. [vid. 20. 4. 2022] Dostupné z: <https://papers.iafor.org/submission26954/>

BODART-BAILEY, Beatrice M. *The Dog Shogun: The Personality and Policies of Tokugawa Tsunayoshi* [online]. Honolulu: University of Hawaii Press, 2006. ISBN 978-0-8248-2978-0. [vid. 20. 1. 2022]. Dostupné z: <https://uhpress.hawaii.edu/title/the-dog-shogun-the-personality-and-policies-of-tokugawa-tsunayoshi/>

DAS, Ajoy Kumar. Tokugawa Education System: To Build Up Modern Education in Japan. *International Journal of Social Science* [online]. March 2019, 8(1), pp. 35-38. [vid. 28. 4. 2022]. Dostupné z doi: 10.30954/2249-6637.01.2019.6

DEAL, William E. *Handbook to Life in Medieval and Early Modern Japan* [online]. Infobase Publishing, 2005. ISBN 0-8160-5622-6. [vid. 15. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.infobasepublishing.com/Bookdetail.aspx?ISBN=0816074852&eBooks=1>

DORE, Ronald P. *Education in Tokugawa Japan* [online]. Routledge, 2011. ISBN 978-0-203-84540-0. [vid. 28. 4. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9780203845400>

DRIXLER, Fabian. *Mabiki: Infanticide and Population Growth in Eastern Japan, 1660-1950* [online]. University of California Press, 2013. ISBN: 978-0-520-27243-9. [vid. 20. 1. 2022]. Dostupné z doi: 10.1525/california/9780520272439.001.0001

ENG, Robert Y. a SMITH, Thomas C. Peasant Families and Population Control in Eighteenth-Century Japan. *The Journal of Interdisciplinary History* [online]. 1976, vol. 6, no. 3, pp. 417-445. [vid. 3. 5. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/202664>.

FRÉDÉRIC, Louis. *Daily Life in Japan: at the Time of the Samurai 1185-1603* [online]. London: Routledge, 2010. ISBN 9780203845202. [vid. 12. 4. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9780203845202>

HAYAMI, A. 14. Size Of Household In A Japanese County Throughout The Tokugawa Era. In: P. Laslett a R. Wall. *Household and Family in Past Times* [online]. Cambridge University Press, 1972, pp. 473-516. [vid. 2. 5. 2022]. Dostupné z doi:10.1017/CBO9780511561207.020

HENSHALL, K. *A History of Japan: From Stone Age to Superpower* [online]. 3rd ed. London: Palgrave Macmillan, 2012. ISBN 978-0-230-36918-4. [vid. 1. 5. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1057/9780230369184>

HIGGINS, Marilyn. *Childrearing in Japan from a Historical perspective* [online]. Yamaguchiken Ritsudaigaku Gakujutsu Joho, 2011, 4(17), pp. 49-57. [vid. 13. 4. 2022] Dostupné z: https://www.l.yamaguchi-pu.ac.jp/archives/2011/part1/01.Intercultural%20Studies/is_05_HIGGINS.pdf

HMELJAK SANGAWA, K. Confucian Learning and Literacy in Japan's Schools of the Edo Period. *Asian Studies* [online]. 2017, 5(2), pp. 153-166. [vid. 3.5. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.4312/as.2017.5.2.153-166>

LAFLEUR, William R. *Liquid life: abortion and Buddhism in Japan* [online]. Princeton University Press, 2020. ISBN 9781400843671. [vid. 20. 1. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1515/9781400843671>

LEUPP, Gary P. a TAO, Demin (ed.). *The Tokugawa World* [online]. Routledge, 2021. [vid. 29. 4. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9781003198888>

LEVINE, Edna S. a GREEN, William. THE COSMETIC MYSTIQUE OF OLD JAPAN. *Impressions* [online]. 1980, 4. [vid. 12. 4. 2022]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/42597595>.

LINDSEY, William R. *Fertility and pleasure: ritual and sexual values in Tokugawa Japan* [online]. University of Hawaii Press, 2007. ISBN 978-0-8248-6250-3 [vid. 28. 1. 2022]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/j.ctt6wr3j1>

MACFARLANE, Alan. *The Savage Wars of Peace: England, Japan and the Malthusian Trap* [online]. London: Palgrave, 2002. ISBN 978-0-230-59832-4. [vid. 2. 5. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1057/9780230598324>

MAKITA, K. The rarity of reading disability in Japanese children. *American Journal of Orthopsychiatry* [online]. 1968, 38(4), pp. 599-614. [vid. 3. 5. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1968.tb02428.x>

MURATA Mitsunori. Secular trends in growth and changes in eating patterns of Japanese children. *The American Journal of Clinical Nutrition* [online]. Nov 2000, Vol. 72, N. 5, pp. 1379S-1383S. [vid. 3. 5. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/ajcn/72.5.1379s>

PAPP, Melinda. Passage from Youth to Adulthood in Japan. *Journal of East Asian Cultures* [online]. 2021, 13(1), pp. 129–138. [vid. 12. 4. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.38144/TKT.2021.1.8>

PAPP, Melinda. Shichigosan: The History of a Japanese Childhood Rite of Passage. In: *Shichigosan* [online]. New York: Palgrave Macmillan, 2016. p. 87-135. [vid. 12. 4. 2022]. Dostupné z: https://doi.org/10.1057/978-1-137-56538-9_5

RAMSEYER, J. Mark. The Market for Children: Evidence from Early Modern Japan. *The Journal of Law, Economics, and Organization* [online]. 1995, Vol. 11, No. 1, pp. 127-149. [vid. 15. 3. 2022]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/765073>

REBICK, Marcus a TAKENAKA, Ayumi ed. *The Changing Japanese Family* [online]. London: Routledge, 2006. ISBN: 9780203027820. [vid. 28. 3. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9780203027820>

REISCHAUER, Edwin O. a CRAIG, Albert M. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. ISBN 80-7106-843-8.

RONALD, Richard a ALEX, Allison. *Home and Family in Japan* [online]. London: Routledge, 2010. ISBN 9780415688048. [vid. 2. 5. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9780203840047>

SAEKI, Eiko. Abortion, Infanticide, and a Return to the Gods: Politics of Pregnancy in Early Modern Japan. In: Stettner, S., Ackerman, K., Burnett, K., Hay, T. (eds) *Transcending Borders* [online]. Cham: Palgrave Macmillan, 2017. pp. 19-33. [vid. 18. 1. 2022]. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-3-319-48399-3_2

SHIMIZU, Akitoshi. Ie and Dozoku: Family and Descent in Japan. *Current Anthropology* [online]. 1987, 28(S4), pp. S85-S90. [vid. 29. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdfplus/10.1086/203593>

SLOTE, Walter H. a DE VOS, George A. (ed.). *Confucianism and the family* [online]. Albany: Suny Press, 1998. ISBN 0-7914-3735-3. [vid. 2. 5. 2022]. Dostupné z: <https://sunypress.edu/Books/C/Confucianism-and-the-Family>

TOMINAGA, K.; KURATA, J. H.; CHEN, Y. K. et al. Prevalence of fatty liver in Japanese children and relationship to obesity. *Digestive Diseases and Sciences* [online]. Sep

1995, 40, pp. 2002-2009. [vid. 3. 5. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/BF02208670>